

1917 і подальших років”.¹

Певним чином, ідея двохрівневої моделі державно-церковних відносин нагадує ситуацію у Російській імперії, що склалася внаслідок прийняття у 1883 р. Думки Державної Ради про дарування розкольникам деяких прав цивільних та по відправленню духовних потреб. Згідно з цим законом, різновірці отримували право на молитовні зібрання, також вони мали право звершувати богослужіння згідно зі своїми обрядами. Умовою було лише непорушення “загальних правил благочиння та громадського порядку”. При цьому Закон виходив з думки, що немає й не може бути такого віровчення, послідовники якого могли б бути позбавлені права збиратись для молитви в приватному будинку. Водночас він передбачав відповідальність наставників розкольників за розповсюдження своїх поглядів серед православних.² За умови збереження панівного статусу Православної церкви така невизначеність у формулюванні підстав відповідальності відкривала широкий простір для адміністративного свавілля у переслідуванні віруючих. Зрозуміло, що повернення до порядку, що існував на теренах імперії 120 років тому, є безперечно кроком назад як на шляху розбудови державно-церковних відносин, так й на шляху демократичного розвитку України взагалі.

Посилання ж на європейський досвід, мовляв відомо, що у багатьох європейських країнах певні церкви мають особливий статус, не є достатніми, бо Україна та європейські країни розвивалися в різних історичних контекстах, що призвело до серйозних відмінностей між ними, а отже європейський досвід та європейські моделі, в тому числі й державно-церковних відносин, не можуть бути автоматично перенесеними на наше підґрунтя.

Вважаємо, що апеляції до своєї традиційності та звертання до влади з приводу бажання мати якійсь особливий статус пов'язані з неготовністю до конкурентної боротьби власними силами у релігійному середовищі.

Виходячи з власного історичного досвіду, високо оцінюючи демократичний досвід розбудови державно-церковних відносин в Україні за роки її незалежності, євангельські християни-баптисти й надалі виступають за незворотність позитивних процесів у відповідній галузі суспільного буття, за подальший розвиток вказаних відносин на підставі партнерства держави та релігійних організацій, дотримання принципу відокремлення церкви та держави, забезпечення свободи совісті та рівноправ'я релігійних організацій, за більш плідне використання державою потенціалу релігійних організацій, особливо у сфері освіти та виховання, соціальної роботи, охорони здоров'я тощо в інтересах усього українського суспільства.

*Микола Закович**

РЕЛІГІЙНА ОСВІТА В УКРАЇНІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ РОЗВИТКУ

Важливе місце у формуванні духовності на всіх етапах людської історії відводилось, як відомо, вихованню й освіті, в тому числі й релігієзнавчій освіті. Україна – одна з найбагатших держав світу, яка має високий рівень насиченості різними освітніми закладами. Складається система світської релігієзнавчої освіти, розвивається богословська освіта. В державних навчальних закладах викладається курс релігієзнавства, яке отримало назву академічного. В духовних навчальних закладах і недільних школах при релігійних громадах викладається конфесійно спрямоване релігієзнавство.

Демократизація нашого суспільства відкрила сприятливі можливості для розвитку релігійної освіти і виховної роботи церкви. Станом на 1 січня 2003 р. в Україні різні конфесії

¹ Гудзик К. “Ні скепсис, ні легковір'я не мають кордонів...” // День. – 2002. - № 171. – С. 1.

² История евангельско-баптистского движения в Украине. Материалы и документы / Сост. Головащенко С.И.- Одесса, 1998. – С. 196.

* професор Київського державного педуніверситету імені М.Драгоманова, д.філос.н., заслужений діяч науки і техніки України.

мали близько 9969 недільних шкіл і 153 духовних навчальних заклади, в яких навчається понад 18 тис. осіб. У різних церквах працюють майже 26 тис. священників, пресвітерів, рабинів, мул тощо. Налагодити релігійну освіту і місіонерську діяльність в нашій країні намагаються різні зарубіжні місії. Священнослужителі і проповідники різних конфесій працюють в недільних школах. Позитивним у цьому процесі є гуманістична спрямованість релігійної освіти і виховання, формування толерантності і терпимості до інших релігій, поваги до людини і загальнолюдських культурних цінностей. Така освіта і виховання заслуговують на увагу і вивчення набутого досвіду.

Фактично склалися дві системи релігієзнавчої освіти, які взаємодіють між собою. Цю взаємодію необхідно підтримувати і розвивати. Незважаючи на здобуті успіхи, світська і релігійна освіта мають великі труднощі. Це обумовлено багатьма причинами, перш за все повільним виходом нашого суспільства з кризової ситуації. Реформуванням і вдосконаленням світської (державної) освіти займається держава, а проблемами релігійної – церква.

Аналізуючи проблеми релігійної освіти, доктор філософських наук Єленський В.Є. слушно підкреслює, що її якість у значній мірі залежить від наявності кваліфікованих кадрів.¹ Традиційні церкви в Україні вважають, що їм кваліфікованих кадрів вкрай не вистачає. Протестантські церкви, які дотримуються загального принципу священства, вважають, що для них актуальним питанням є богословський вишкіл пастирів і проповідників. Проблеми нестачі кадрів у них не існує: в церквах Євангельських християн-баптистів і Християн віри євангельської священнослужителів в 1,3 рази, Адвентистів сьомого дня – в 1,2 рази, Свідків Єгови – в 2,5 рази більше.

Зовсім інша ситуація у православних церквах. Так, в Українській православній церкві (МП) і Українській православній церкві (КП) на 10 священників припадає 12 громад, в Українській автокефальній православній церкві, а також в Українській греко-католицькій церкві на 10 священників припадає 16 громад, у Римо-католицькій церкві на одного священника припадає 2 громади. Критична ситуація склалася у сільських парафіях, де на одного священника припадає 3-4 громади. Серед сільських священників має місце конкурентна боротьба за заможні парафії. Сільські священники наполягають на необхідності дотримуватись принципу: один священник – одна парафія. В деяких сільських парафіях відмовляються навіть від послуг диякона. Така кризова ситуація приводить до того, що сільські священники не здатні духовно наставляти вірних, займатися повноцінним душпастирством, релігійним просвітництвом, бо зайняті сторонніми справами.

Справа, очевидно, не лише в матеріальних нестатках. Вона стосується питань підготовки богословських кадрів високої кваліфікації. Безумовно, духовні семінарії і академії прагнуть готувати високоосвічених пастирів, які були б здатні ідейно впливати на віруючих, привести до Церкви своїх ровесників і не уникали б полеміки з деструктивними культурами, сучасним секулярним світом. Але це стратегічне завдання вдається вирішити далеко не завжди. Дослідники проблем релігійної освіти відзначають, що над семінаріями і духовними академіями тяжіють примари минулого і прагнення повернутись навіть до революційних зразків релігійної освіти у царській Росії. Деякі богослови відверто визнають, що в нинішніх духовних навчальних закладах панує дух бурси, неприпустимий обскурантизм, нетерпиме ставлення до так званих інославних і занадто низький рівень знань. Представник Московського патріархату ієромонах Іларіон (Алфеев), виступаючи на конференції у Белграді (1997 р.) з проблем релігійної освіти, відверто заявив, що найкращі пастирі в його церкві з'являються не завдяки, а всупереч тій навчальній системі, яка існує в академіях і семінаріях РПЦ. Він вказав на надзвичайно серйозні проблеми, які мають місце у характері і змісті викладання таких дисциплін як Святе Письмо, догматичне богослов'я, містичне богослов'я, патрологія, літургія, гомілетика, філософія, порівняльне богослов'я, світові релігії, стародавні мови тощо. Не краща ситуація в організації навчального процесу в духовних навчальних закладах у вихованні семінаристів, у їх відносинах з викладачами.

¹ Див.: Релігія після комунізму.– К.,2002.– С. 116-119.

Церкви шукають виходу з цієї складної ситуації. Пропонуються два шляхи її вирішення: узгодження богословської освіти із світською і залучення представників вищої світської школи до викладання в освітніх духовних закладах і другий шлях – направлення студентів духовних академій на навчання за кордон. Так, ректор Київських духовних академій та семінарії УПЦ (МП) о.Микола Забуга засвідчив, що троє його студентів в 1997 р. вчилися у Східному папському університеті в Римі, троє – в Регензбурзі, троє – в Афінському університеті і двоє навчалися в Оксфорді. Ще 16 семінаристів висловили бажання вчитися в західних християнських університетах. Безумовно, це важливий шлях підготовки висококваліфікованих кадрів, але він надто дорогий і викликає серйозні підозри консерваторів. Висловлюються побоювання, що такий шлях підготовки кадрів для Православної церкви може сприяти їх окатоличенню, терпимого ставлення до протестантизму та іновірців.

Досить серйозні проблеми існують в царині непрофесійної богословської освіти, релігійного навчання дітей і юнацтва. Голова Синодального відділу УПЦ (МП) з релігійної освіти, катехизації і місіонерства єпископ Полтавський і Кременчуцький Філіп вважає, що першочерговим завданням є створення спеціального місіонерського навчального закладу, який би вирішував питання релігійної освіти молоді. При цьому, вважає єпископ, необхідно враховувати “приналежність наших співгромадян до протестантських течій, а також наступ з боку католиків і уніатів”. Розгорнулася досить напружена дискусія з проблем викладання теології у світських вищих навчальних закладах та впровадження християнської етики в загальноосвітніх школах. Однак, розв’язання значної кількості проблем релігійної освіти неможливе поза співпрацею з державою.

Актуальності в наш час набула проблема узгодження світської та богословської освіти. Вказана проблема включає ряд злободенних питань, які викликають живий інтерес у нашому суспільстві: це такі питання як викладання основ християнської моралі у загальноосвітній державній школі, запровадження теології як обов’язкової дисципліни у вищих навчальних закладах, визнання кваліфікації фахівців з вищою теологічною освітою з метою прирівняти її до державної, визнання відповідності змісту програм підготовки фахівців теологічного спрямування державним правовим актам і багато інших. Зрозуміло, що вказані питання хвилюють перш за все діячів церкви і широку громадськість. Вони істотно впливають на розвиток релігієзнавчої освіти як духовної цінності.

Зупинимось на аналізі деяких із цих питань. По-перше, вивчення у загальноосвітніх школах предмету “Християнська етика” є досить складним з точки зору концептуального організаційно-методичного змісту і правового забезпечення. Відсутні досконалі програми з курсу “Християнська етика” і методичне забезпечення викладання.

Програми з християнської етики, що розроблені Львівським управлінням народної освіти та Острозькою академією критикуються у пресі за низький науковий рівень, примітивну методику і перекирчування основоположних принципів Біблії в угоду ультра національного патріотизму.¹ Сумнівною видається теза, пише газета, що в зазначених програмах з християнської етики “сконцентровані вищі цінності європейської цивілізації, тож християнські аргументи найвагоміші”. Хіба ця фраза, запитується у статті, не принижує нехристиянські віросповідання? Ось приклад з методики проведення уроку з християнської етики: вчителю дається така рекомендація щодо виховання християнського патріотизму: “Ісус Христос говорить, що немає більшої любові, ніж віддати життя за ближнього. Саме в цьому полягає готовність віддати життя своє за Вітчизну, за свій народ, за свою віру. Готовність на таку жертву починається з любові до рідної мови, до рідних пісень, до рідних традицій”. Наміри автора цієї рекомендації виховувати патріотичні почуття схвальні, але чи доцільно для цього перекирчувати тексти Біблії, зокрема, одну з основних заповідей “Люби ближнього свого як самого себе”. В Біблії нічого не сказано про рідну мову, пісні і рідні традиції. Програми з християнської етики і методика забезпечення викладання повинні відповідати вимогам державних стандартів освіти.

¹ Дзеркало тижня. – 2002. – № 8 (2-7 березня).

Крім того, не вирішені правові аспекти викладання християнської етики в школі. Ознайомлення з програмою і так званим “напрацьованим досвідом викладання християнської етики” у Львівській, Тернопільській, Рівненській та Івано-Франківській областях засвідчує, що йдеться про викладання катехізму греко-католицької церкви у загальноосвітніх школах. А це, як відомо, суперечить Конституції України і чинному законодавству і вже викликає обурення батьків інших релігійних уподобань, керівництва інших конфесій. Крім того, ніхто не узагальнював досвіду викладання християнської етики у загальноосвітніх школах деяких західних областей України і його наслідки освітянській громадськості невідомі.

Власне, чому саме йдеться про християнську етику, а не про загально людську етику. Серед релігійних діячів немає єдиної думки щодо змісту християнської етики. Протестантські богослови пропонують запровадити в школах біблійну етику, оскільки протестантські церкви по-різному інтерпретують принципи християнської моралі. На їх думку, учням необхідно надати можливість вибору, що вивчати: основи загальнолюдської моралі, біблійну етику, або християнську етику. При відсутності єдиної думки серед представників різних релігійних організацій не варто поспішати із запровадженням християнської етики в усіх класах загальноосвітньої школи. Непродумана поспішність може призвести до небажаних наслідків.

Спочатку питання необхідно всебічно вивчити, з'ясувати, як запровадження християнської етики у шкільництво узгоджується з правовими вимогами й нормативними документами про загальноосвітню школу. Зокрема, Кабінет Міністрів України відповідними постановами передбачив включення в базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів дисципліни “Культурознавство”, згідно якої передбачається вивчення мистецтва, основ етики і естетики, як обов'язкових дисциплін.

У вищих навчальних закладах усіх рівнів акредитації читається курс етики. Цей курс включає й питання християнської етики. Крім того, учні загальноосвітньої школи отримують знання про релігію і, зокрема, християнську етику, вивчаючи історію стародавнього світу середніх віків, сучасну історію, історію України, українську і зарубіжну літературу тощо. В старших класах розширено компонент соціально-гуманітарної підготовки учнів. Зокрема, вивчається така дисципліна як “Людина і суспільство”, в якій розкриваються питання походження світу, людини, сенсу і цінності життя та інші, що мають світоглядний характер. При цьому не обходяться питання, пов'язані з релігією. Високі моральні якості і духовність учнівської й студентської молоді формуються не лише християнською мораллю, а комплексом дисциплін, що вивчаються у середній і вищій школі.

Міністерством освіти України встановлено, що в ряді державних шкіл мають місце факти самочинного запровадження вивчення Закону Божого або Катехізму, чим порушується Конституція України, зокрема, принцип світського характеру державної освіти. Крім того, серед деякої частини духовенства поширена думка, що в школах повинно викладатись віровчення тієї церкви, яка є панівною в регіоні або якій “належить канонічна земля”. Такий підхід в кінцевому підсумку веде до дискримінації в галузі релігійної освіти, її політизації, насадженню релігійних вірувань, що панують в даній місцевості, національним меншинам, які сповідують іншу релігію. А це в кінцевому підсумку приводить до порушення прав людини. Релігійна освіта повинна відповідати не лише державному чинному законодавству, але й міжнародним правовим документам в галузі релігії.

По-друге, в наш час Україна перебуває під впливом різних місійних центрів, нетрадиційних релігійних об'єднань і корпорацій, які активно пропагують не характерні для України релігійні вірування

Вивчення досвіду роботи різних місіонерських організацій, молодіжних релігійних товариств показало, що нам пропонуються далеко не кращі зразки християнської освіти, які є у США, Канаді, Великобританії та інших країнах. Аналіз роботи так званих експериментальних класів, які пропонувались як зразки шкіл майбутнього зарубіжними релігійними корпораціями, дозволило виявити недоліки і з'ясувати труднощі у цій справі. Перш за все, привертає увагу діяльність так званих паралельних класів, як зразків “шкіл майбутнього”, що були відкриті у деяких областях і середніх школах м. Києва

американською корпорацією “Інтенсивна християнська освіта”. З’ясувалось, що рівень освіти у паралельних експериментальних класах корпорації не відповідає вимогам стандарту освіти в Україні. В ряді випадків державний компонент навчального плану штучно скорочувався. Наприклад, до навчального плану середньої школи замість математики та історії включались такі дисципліни як історія релігії в легендах, основи біблійних знань, біблійна географія тощо. Викладання цих дисциплін здебільшого не мало відповідного методичного забезпечення, було відірване від культури і національних традицій українського народу. Все це істотно позначилось на знаннях учнів. Учні добре розповідали про родовід та імена Старозавітних пророків і царів стародавньої Іудеї, але нічого не знали про князя Володимира Великого, який хрестив Київську Русь, князя Ярослава Мудрого, який багато зробив для зміцнення позицій християнства, та інших діячів української держави. Чи потрібна така освіта взагалі і релігійна зокрема? Школа повинна давати знання молоді на рівні сучасних наукових досягнень і не пристосовувати їх до релігії. Чому б нашим церквам не подумати про утворення приватних шкіл з обов’язковим державним стандартом освіти, які б давали знання дітям на рівні сучасної науки.

По-третє, надання відповідного статусу “Теології” в державній системі освіти і з’ясування місця релігії у загальноосвітній школі зачіпає інтереси широкої громадськості нашої держави. В пресі розгорнулись дискусії з цього приводу, в яких підкреслюється що воно вимагає глибокого вивчення і знаходження конструктивних механізмів вирішення, і не може вирішуватись у кабінетах адміністративним шляхом.

В наш час теологія розглядається як виключно релігійна дисципліна. Виникає питання чи існує позаконфесійна теологія? Якщо подивитись на проблему історично, то можна припустити, що існує, але вона буде генетично пов’язана з історією філософії. Наприклад, основною частиною філософського вчення Аристотеля є теологія. У Фоми Аквінського виділяється така складова філософії як “натуральна”, природна теологія. Натуральна теологія — це ще не сама віра, а передумова віри. В наш час теж існують різні філософські теології, що претендують на позаконфесійність. Тоді навіщо запроваджувати у вузах теологію, коли там вивчається історія філософії, в тому числі історія філософської думки в Україні.

Якщо не лукавити, то мова повинна йти про католицьку теологію, православне богослов’я, протестантську теологію, філософію буддизму, іудейську теологію тощо. Коли йдеться про запровадження теології у вузах як обов’язкової навчальної дисципліни, то виникає питання про доцільність її запровадження. Якщо йдеться про подолання рецидивів атеїзму і марксистського мислення в освіті, то це вже клерикалізація освіти, намагання перетворити християнство у панівну ідеологію на зразок наукового комунізму. Виникає питання — чи може християнство виконувати функцію панівної ідеології в суспільстві? Відповідь однозначна — не може, тому що воно перестане бути релігією. В наш час у переважній більшості країн світу доміную є політична ідеологія, а не релігійна.

Ліцензування теології пов’язане з багатьма труднощами, зокрема, невідповідністю концептуального змісту світської (державної) і богословської освіти, а також правовими питаннями. Теологія – це виключно релігійна дисципліна, до того ж конфесійно спрямована. В умовах світської держави, якою проголосила себе Україна, теологія викладається лише в церковних навчальних закладах. З цієї причини вона не була включена до державного переліку спеціальностей. Якщо церкви мають потребу у підготовці висококваліфікованих кадрів, підняті їх духовної освіти до рівня державної, то діюче законодавство не забороняє їм це робити. Досить запровадити у навчальні плани і програми церковних навчальних закладів державний стандарт освіти, прийняти процедуру акредитації закладів духовної освіти державними органами і виявити готовність її пройти, запросити до викладання фахівців державних вузів, тоді відпаде питання про визнання державними церковних документів про освіту. Вказані питання, як відомо, відносяться до компетенції та ініціативи церков, а не держави.

Крім того, ліцензування теології і внесення її до державних напрямків підготовки фахівців вимагатиме від органів освіти контролювати якість підготовки спеціалістів з

теології, які готуються для потреб церкви. Згідно діючого законодавства органи освіти такого контролю забезпечити не зможуть, оскільки це буде втручанням у внутрішні справи церкви.

Дуже сміливим кроком виглядає пропозиція МОН України внести спеціальність “Теологія” як складову частину напрямку підготовки за спеціальністю філософія. Деякі церкви пропонують запровадити її як обов’язкову дисципліну. Виникає питання, яку теологію запроваджувати і з якою метою. За традиційним визначенням теологія є теоретичною систематизацією віровчення тієї чи іншої церкви. Фактично існує католицька теологія, православне богослов’я, ісламська або протестантська теологія та інші, які задовольняють потреби тієї чи іншої церкви і відповідають особливостям її віровчення. Україна, як відомо, поліконфесійна держава. В ній зареєстровано понад 70 конфесій і практично неможливо знайти варіант теології, який би задовольняв потреби усіх церков. Тим більше наша держава зобов’язалася поважати традиції і внутрішні настанови церков та релігійних організацій, якщо їх статuti та діяльність не суперечать чинному законодавству.

В Конституції України і законодавстві про освіту держава задекларувала, що освіта в Україні має світський, а не релігійний характер. Тому запровадження теології у вузівських компонент освіти з метою підготовки фахівців з теології на державному рівні для усіх сфер суспільного життя, як це пропонують деякі церкви, не викликається суспільними потребами, суперечить Конституції України і чинному законодавству.

Відтак включення до державного переліку спеціальностей “Теології”, запровадження її як обов’язкової вузівської дисципліни – питання складне і неординарне. Воно вимагає глибокого вивчення і розв’язання ряду проблем як з боку церков так і державних органів. Формальний підхід до цієї справи може призвести до порушення прав людини, неминуче ускладнить взаємини між студентами, учнями і, зрештою, взаємини між конфесіями, державою і різними церквами.

З боку деяких церков піднімається питання про необхідність прирівняти богословські наукові ступені до державних. Розв’язання цього питання значною мірою обумовлене дотриманням духовними академіями державних вимог щодо присудження наукових ступенів і вчених звань. Підготовка фахівців вищої кваліфікації з богослов’я ведеться духовними академіями, як відомо, на базі спеціальної підготовки з теології і загальної середньої освіти. Такий порядок суперечить Положенню ВАК України про здобуття наукових ступенів і вчених звань.

Формальне ототожнення богословських наукових ступенів і вчених звань з державними призведе до того, що кандидатами і докторами наук, а також доцентами і професорами, будуть визнані особи, які не мають повної вищої освіти і рівень знань яких не відповідає стандартам вищої школи. Якщо йдеться про здобуття наукового ступеня особою, яка має диплом про вищу освіту державного зразка, але працює в церковній сфері, то вона успішно захищає дисертацію у державних спеціалізованих вчених радах і отримує науковий ступінь кандидата або доктора наук. Діюче законодавство України ніяких перешкод для віруючих у цій сфері не чинить. Так, за останні два роки на засідання Спеціалізованої Вченої ради Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України троє релігійних діячів захистили кандидатські дисертації і здобули науковий ступінь кандидата філософських наук за спеціальністю “Релігієзнавство”. Вони отримали державні дипломи кандидатів наук.

В деяких наукових дослідженнях і засобах масової інформації піддається сумніву вивчення релігієзнавства. Допускається його ототожнення з теологією. Вказані сфери знань не тотожні як за змістом так і за структурою. Вони не можуть замінити одне одного. В державних освітніх закладах викладається курс релігієзнавства позаконфесійний за своїм змістом. Духовні освітні заклади дають релігійну освіту конфесійно зорієнтовану. Відтак за змістом і характером – це різні освіти. Релігійна (богословська) освіта зорієнтована на підживлення того чи іншого віросповідання, відтворення релігії. Релігієзнавча освіта озброює людину науковими знаннями про релігію, з’ясовує її сутність і соціальні функції, її місце і роль в суспільстві, в сфері культури. Вона конфесійно незаангажована, має просвітницький характер, оскільки без будь-яких симпатій чи антипатій розкриває сутність віровчення, особливості культу, характер історії і традицій тієї чи іншої релігійної течії.

По-четверте, для державної освіти взагалі, і релігійної, зокрема, актуальною є проблема кваліфікованих кадрів. Варто прислухатись до слушної думки Блаженного Владика УГКЦ, Любомира кардинала Гузара, який в інтерв'ю газеті “Високий замок” від 18 січня 2002 р. зазначив, що “освіти гуманістичної нашим священикам насправду бракує. Йдеться не лише про філософію, богословську науку, а й про культуру у широкому розумінні цього слова”. Справді, високий рівень фахової і загальної культури необхідний усім кадрам, які працюють на ниві освіти. Лише високоосвічені кадри можуть забезпечити викладання теології, вивчення релігії на науковій основі, оскільки знання релігії сприяє підвищенню освіченості людини і більш глибокому знанню національної культури.

Науковий рівень релігійної освіти можуть забезпечити кваліфіковані кадри, які мають вищу освіту, належну педагогічну підготовку, володіють енциклопедичними знаннями. Таких кадрів катастрофічно не вистачає як в державних освітніх закладах так і в церковних навчальних закладах. Їх ніхто не готує. До викладання релігії іноді залучаються випадкові люди, які не мають належної освітньої підготовки. Вони як правило керуються принципом релігійної нетерпимості, дають інтерпретацію загальнонародських і християнських моральних цінностей в ключі віросповідних принципів своєї конфесії, принижують значення інших віросповідань. Іноді спостерігається сугестивний тиск на особистість віруючого, спроби психологічного кодування, впливу на свідомість і підсвідомість дітей і молоді, яке чинять нетрадиційні конфесії. Підготовку висококваліфікованих кадрів в галузі релігієзнавства можна забезпечити спільними зусиллями церков і держави на контрактній основі. Але ці справи вирішуються повільно, а дехто навіть побоюється, щоб це не сприяло відродженню атеїзму.

Форми співпраці церков і державних установ освіти можуть бути різними, зокрема, укладання угод про співпрацю, запрошення провідних вчених для викладання світських дисциплін в церковних навчальних закладах, навчання на філософських факультетах університетів випускників духовних навчальних закладів на контрактній основі. Проте, слід зазначити, що роль теологічних факультетів в університетах країн Західної Європи поступово відходить у минуле. Вони стали в основному світськими освітніми і науковими закладами.

Утворені у нас на базі деяких державних університетів теологічні відділення і факультети на замовлення церков виявились мало ефективними, оскільки в них не узгоджено світський і духовний аспекти освіти, чітко не визначена сфера використання випускників. Наприклад, випускникам теологічного факультету Чернівецького університету важко влаштуватись на роботу. Працевлаштування таких фахівців іноді перекладається на плечі держави. Випускникам теологічних факультетів варто було б видавати два дипломи — про вищу світську освіту і богословську. Це допоможе вирішити проблему їх працевлаштування. Але головним є питання узгодження програм загальноосвітньої та релігійної підготовки студентів. Якщо йдеться про набуття світської професії випускниками духовних навчальних закладів, то вони можуть її здобути шляхом екстернату або заочної освіти. Це право їм гарантоване Конституцією України і Законом «Про освіту».

В Україні склалася і розвивається система релігієзнавчої освіти. У державних вищих закладах освіти усіх рівнів акредитації викладається дисципліна “Релігієзнавство” як обов'язкова. Ведеться підготовка кадрів вищої кваліфікації з релігієзнавства для задоволення потреб вищої школи і науково-дослідних закладів. Є відповідна наукова спеціальність з релігієзнавства, діють спеціалізовані ради по захисту кандидатських і докторських дисертацій. Здійснюється підготовка фахівців з релігієзнавства серед студентської молоді за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями з присвоєнням кваліфікації: бакалавр, спеціаліст, магістр. Підготовлені кадри в галузі релігієзнавства здатні забезпечити науковий рівень знань про релігію. Державну систему підготовки кадрів не доцільно руйнувати, а навпаки, всіляко удосконалювати.

Безумовно, релігієзнавча освіта і виховання розглядаються як дієвий засіб формування духовності народу. Але вона не може проводитись спрощеними методами і спрямовуватись на нівелювання історичних і національних цінностей українського народу в угоду утвердження релігійних принципів тієї чи іншої церкви або зарубіжної харизматичної

конфесії. Деформоване релігійне навчання і виховання мало приносить користі у розвитку духовності.

Релігієзнавча освіта і виховання духовності народу повинні здійснюватись на принципах гуманізму, толерантності і дотримання принципу свободи совісті. Їх необхідно спрямовувати в русло нормалізації міжконфесійних відносин і забезпечення стабільності українського суспільства.

На основі сказаного можна зробити такі висновки.

По-перше, підвищення ролі релігії у формуванні духовності народу пов'язане з проблемою узгодження світської та богословської освіти. Їх узгодження необхідно розглядати в контексті існуючого в Україні правового поля, зокрема, із врахуванням 35 статті Конституції України, якою встановлено, що церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви, а також Закону України “Про освіту”, якими визначається світський характер державної освіти (ст.6,9,15). Необхідно також керуватися Законом України “Про свободу совісті та релігійні організації” та міжнародними документами ООН з питань прав людини і віросповідань, які чинні в Україні.

По-друге, в сучасних умовах відбувається процес реформування і вдосконалення державної освіти, а богословська освіта відстає від цього процесу. Узгодження світської і церковної освіти, підняття її до рівня державної можливе на основі включення в навчальні плани і програми духовних навчальних закладів блоку державних стандартів освіти. А це, як відомо, компетенція і внутрішня справа церков та релігійних організацій, а не держави. Якщо надійдуть відповідні пропозиції з боку церков відносно допомоги держави щодо підвищення якості богословської освіти, то вони можуть бути розв'язані на основі діючого правового поля в Україні.

По-третє, необхідно відмовитись від декларативних і пропагандистських підходів стосовно розв'язання проблеми узгодження світської і богословської освіти. Окремими церковними діячами іноді висловлюють крайні і не виважені пропозиції щодо релігієзнавства, яке доцільно викинути з вузівських програм навчання, оскільки воно нібито не задовольняє потреб у релігієзнавчій освіті. Висувається також вимога переглянути програми і підручники з природничих дисциплін загальноосвітніх державних шкіл і узгодити їх з теологічною концепцією креаціонізму. Зустрічаються й такі застереження окремих релігійних діячів “якщо нас не пустять у школу через парадний вхід, ми знайдемо запасні двері”. Складається враження, що дехто з церковних діячів під узгодженням світської і церковної освіти розуміє клерикалізацію державної освіти. Зрозуміло, що подібні не виважені підходи істотно заважають конструктивному і діловому розв'язанню проблеми, підвищенню ролі релігієзнавчої освіти у формуванні духовності нашого народу.

*Володимир Маліборський**

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ СУЧАСНИХ ЕТНО-КОНФЕСІЙНИХ СТОСУНКІВ В КРИМУ

За всіх часів Кримський півострів заселяли народи, які сповідували різні релігії. Загально відомо, що вже у першому столітті н.е. в Криму почало розповсюджуватись Християнство.

Починаючи з VII ст. південна та південно-східна частини Криму входили до складу Візантійської імперії. В 10-му сторіччі на півострові було вже 5 єпархій: Херсонеська, Готська, Сугдейська, Фульська і Боспорська.

В VII ст. розпочинається розселення в Криму вірмен. Вірменські монастири в Криму були справжніми центрами вірменської культури, при них діяли учбові заклади. Чисельність вірменського населення була такою, що у латинських документах XV ст. м.Судак мало назву “Велика Вірменія”. Ця назва зустрічається в грамоті Папи Римського Євгена IV від 18 серпня 1432 р. Єпископу Солдайї (середньовічна назва міста) Августину: